

Проданюк Ф.М.

Київський національний університет технологій та дизайну

СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ЗАСНУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ В ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

У статті проаналізовано погляди представників декількох течій щодо висвітлення питань заснування та діяльності Національної академії наук України (НАН України, Академія). Перша течія – це історіографія доби Української революції (1917–1921 рр.). В ній переважають щоденники, протоколи засідань та інші організаційні документи. Друга течія – українська зарубіжна історіографія. Її створили вчені української діаспори, які різко критикували політику керівництва Радянського Союзу щодо шляхів розвитку академічної науки в Україні та основні положення радянської історіографії щодо питань створення й діяльності Академії. Фундатором цієї течії була Н. Полонська-Василенко. Дану проблематику активно висвітлював у своїх роботах й Д. Соловей, який проаналізував характерні риси політики русифікації наукової діяльності в СРСР, визначив основні напрями діяльності Академії наук Української РСР наприкінці 1950-х – першій половині 1960-х рр., а також відсоток видання наукових праць російською та українською мовами на території Радянської України.

Третя течія – радянська історіографія. Перші радянські монографічні дослідження історії Академії з'явилися на початку 1930-х рр. Важливим її положенням стала теза про те, що Українська Академія наук в Києві була створена більшовиками у 1919 р., а всі її успіхи та досягнення здійснені завдяки партійному керівництву Радянської України. В завершеному вигляді радянська концепція історії Академії була сформована в другій половині 1960-х рр. в двох виданнях: «Історії Академії наук Української РСР у 2 кн.». Представники радянської історіографії доводили, що заснування та діяльність вищої наукової установи України тісно пов'язані з класовою боротьбою та вирішенням національного питання на теренах Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР).

В 1990-х рр. значний вплив на позицію вчених України мали дві історіографічні концепції: радянська та української діаспори. Після проголошення незалежності України позиції радянської історіографії продовжували піддаватися критичному аналізу. В цей же період, збільшується кількість прихильників історіографії української діаспори. Лише з середини 1990-х рр. простежується формування основних положень сучасної вітчизняної історіографії. Її представники зробили вагомий внесок в дослідження історії та діяльності НАН України. Науковці зосередили свою увагу на висвітленні окремих сфальсифікованих радянськими вченими сторінок з історії Академії. Серед наукових робіт з даної проблематики пріоритет належав джерелознавчим дослідженням та осмисленню фактографічних даних з історії Академії.

У сучасній вітчизняній історіографії майже не досліджуються причини кризового становища Академії, яке загострилось в останні 10–15 років. Лише деякі дослідники в своїх роботах гостро піднімають питання катастрофічного зростання середнього віку членів Академії та на інших проблемах. Поза увагою науковців залишились також аналіз об'єктивних та суб'єктивних причин невирішення керівництвом нашої держави багатьох проблем НАН України.

Ключові слова: Національна академія наук України, НАН України, Українська академія наук України, Академія, історіографія, сучасна вітчизняна історіографія.

Постановка проблеми. Повномаштабна війна Росії (РФ) проти України нанесла та продовжує завдати безпрецедентних втрат нашій державі. Для України це людські, соціально-економічні, національно-культурні, територіальні, суспільні та гуманітарні втрати, значний вплив на природне

середовище тощо. Значних втрат війна завдала й вітчизняному науковому потенціалу. Зокрема, Національній академії наук України (НАН України), яка прагне надавати суттєву допомогу Збройним Силам України (ЗСУ) та українському народу у боротьбі з російським агресором. Тому

грунтовний історіографічний аналіз діяльності НАН України в різні періоди її історії має не лише наукове, але й практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучаснішій історіографії прийнято виділяти декілька течій щодо висвітлення питань заснування та діяльності НАН України. Перша течія – це історіографія доби Української революції (1917–1921 рр.). Її основу складають матеріали комісії для вироблення законопроекту про заснування Української академії наук при Міністерстві народної освіти Гетьманату, щоденник В.І. Вернадського 1918 р., матеріали М. Василенка та М. Грушевського, роботи перших академіків Української академії наук (УАН), документи УАН та Українського наукового товариства у Києві тощо [1].

Друга течія – українська зарубіжна історіографія. Її створили вчені української діаспори, які різко критикували основні положення радянської історіографії щодо питань створення та діяльності УАН. Фундатором цієї течії була Н. Полонська-Василенко, яка сформулювала свої погляди з даної проблеми в роботі «Українська Академія наук у 2-х частинах». Її праця побачила світ у Мюнхені у 1955 та 1958 рр. [3]. Вчена зосередила свою увагу на таких проблемах – боротьбі в УАН за незалежність наукової думки у 1918–1930-х рр., критичному становищі Академії та утвердженні в її структурі й діяльності у 1930–1940-х рр. ідеологічних доктрин більшовизму [3, 4. С. 15]. Другою важливою науковою роботою вченої з цієї проблеми була стаття «Історична наука в Україні за советської доби та доля істориків», що була надрукована в 1962 р. в Парижі та Чикаго [4, С. 15].

Серед наукових праць вчених української діаспори помітно виділяються й роботи Д. Соловей [5, 6], який проаналізував складові частини політики русифікації наукової діяльності в СРСР, визначив основні напрями діяльності Академії наук Української РСР (УРСР) наприкінці 1950-х – першій половині 1960-х рр., а також узагальнив дані про видання наукових праць російською мовою на території Радянської України в даний період.

Третя течія – радянська історіографія. Перші радянські монографічні дослідження історії УАН з'явилися на початку 1930-х рр. Серед них прийнято виділяти роботу радянського партійного функціонера А.Я. Артемського «Що таке Всеукраїнська Академія наук (ВУАН)», яка побачила світ у 1931 р. В ній було закладено складові частини радянської концепції висвітлення історії Академії

від заснування до 1930 р. [2, с. 375]. Важливим її положенням стала теза про те, що Українська Академія наук в Києві була створена більшовиками у 1919 р., а всі її успіхи та досягнення здійснені завдяки партійному керівництву Радянської України [3, с. 9; 4]. Значний вплив на формування основних положень цієї течії мали також роботи О.В. Палладіна [7]. В завершеному ж вигляді радянська концепція історії Академії наук була сформована в другій половині 1960-х рр. в роботах В.М. Терлецького [8] та в «Історії Академії наук Української РСР у 2 кн.» [9, 10]. Питання створення та діяльності наукових історичних установ на теренах УРСР були узагальнені в дослідженні Н.В. Комаренко [11]. Короткі біографічні відомості та аналіз наукового доробку понад 600 академіків та членів-кореспондентів АН УРСР були оприлюднені в виданні «Академія наук Української РСР: Персональний склад: Дійсні члени (академіки АН УРСР). Члени-кореспонденти. 1919–1979» [12]. Представники радянської історіографії доводили, що питання заснування та діяльності вищої наукової установи України тісно пов'язане з питаннями класової боротьби та вирішенням національного питання на теренах УРСР [2]. В основу цієї течії було закладено принцип партійності.

Наприкінці 1980-х на початку 1990-х рр. в радянській історіографії стали помітні деякі зміни її основних позицій. Зокрема, з'явилися публікації присвячені питанням заснування Академії наук та маловідомим сторінкам її історії й діяльності [13, 14, 15].

Після проголошення незалежності України почалося формування нової четвертої течії – сучасної вітчизняної історіографії.

Постановка завдання. Метою наукової роботи є аналіз позицій сучасної вітчизняної історіографії щодо питань висвітлення історії заснування та діяльності НАН України. Свою наукову роботу автори базували на основі досягнень сучасної вітчизняної історіографії.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці 1980-х рр. панівне становище в українській історіографії щодо висвітлення питань заснування та діяльності Академії наук України в 1918–1990-х рр. займали дві концепції: офіційна радянська та історіографія української діаспори [2, с. 377]. Позиції представників радянської течії піддавалися критичному аналізу та переосмисленню. Серед вітчизняних науковців збільшується кількість прихильників положень історіографії української діаспори та розпочинають формуватися основні

доктрини сучасної вітчизняної історіографії [16, 17, 18, 19]. Перші кроки на даному шляху були зроблені у 1988–1992 рр. Імпульс цим процесам дали не лише суспільно-політичні події на території УРСР, але й позиція Президії та керівних установ АН України [20, с. 5].

Загальні риси цієї течії були сформовані у 1993 р. під час підготовки до 85-річчя вищої наукової установи нашої держави. Ювілею Академії було присвячено ряд наукових досліджень: «Академія Наук України: довідник: 1993», «Академія наук України: [Довідник]», «Академія наук України: Персональний склад: 1918–1993», «Правовий статус Академії наук України: Історія та сучасність» та інші.

Для даних робіт були характерні такі риси: критичний аналіз основних положень радянської історіографії; здійснено спробу об'єктивно оцінити науковий доробок історіографії української діаспори; з наукових позицій досліджено причини, передумови, хід створення та перші роки діяльності Академії наук; проаналізовано особливості суспільно-політичного, соціально-економічного та національно-культурного життя України в 1917–1921 рр.; в науковий обіг введено значну частину документів; розпочалася реабілітація репресованих вчених, їхньої наукової діяльності та робіт багатьох науковців [21, с. 3].

Значна частина наукових праць цього періоду присвячена аналізу наукової спадщини відомих вітчизняних вчених, а також діяльності керівних органів Академії [20, с. 5–7]. Науковий доробок видатної вченої – Н. Полонської-Василенко досліджували С. Білокінь, В. Заруба, В. Лупейко, П. Овчаренко, О. Рубльов, В. Ульяновський та ін. І. Верба у 1994 р. захистив дисертаційну роботу «Н.Д. Полонська-Василенко – історик та етнограф».

Наукову спадщину М.С. Грушевського проаналізували І. Гирич, В. Верстюк, Я. Дашкевич, Л. Зашкільняк, І. Курас, М. Кучеренко, Л. Маркітан, Р. Пиріг, В. Сергійчук, Ю. Шаповал та ін.

В 1990-х рр. відновлено справжню дату заснування Академії, ряду інших наукових установ та подій. Науковці дали ґрунтовне пояснення причин, чому в УРСР наприкінці 1928 на початку 1930-х рр. керівництво Радянської України знехтувало справжню дату заснування УАН – 14 листопада 1918 р., а розпочали відзначати 12 лютого 1919 р. [21, с. 8, 134]. Автори наукових робіт спробували підняти питання щодо поширення ідей відзначати створення УАН 27 листопада 1918 р., а не 14 листопада 1918 р. [21, с. 9]. Але відкри-

того обговорення та об'єктивного аналізу причин появи цієї пропозиції так і не відбулося. Не дало чіткої відповіді на це питання науковцям й керівництво Академії наук.

Автори «Ранньої історія Академії наук України (1918–1921)» проаналізували основні положення Статуту Академії наук у Києві, затвердженого гетьманом П. Скоропадським у 1918 р. та скоригованого у 1919 рр. Директорією. Була здійснена спроба запропонувати нову періодизацію історії Академії, зокрема, часові рамки її першого періоду. Дослідники окреслювали його з 14 листопада 1918 р. по червень 1921 рр. Від дати ухвалення гетьманом П. Скоропадським закону про створення УАН в Києві до прийняття рішення Раднаркомом УСРР нової назви цієї установи – Всеукраїнської Академії наук (ВУАН) та зміни її статусу згідно ухваленого нового Статуту цієї установи [21]. Вперше було дано короткі відомості про всіх дійсних членів Академії наук в 1918–1921 р. [21, с. 8, 233–240].

Напротивагу цій позиції провідні вчені запропонували перший період в історії Академії окреслити 1918–1923 рр. та оприлюднили в своєму збірнику документи і матеріали за перші п'ять років діяльності вищої наукової установи України [20]. В збірниках значну увагу було приділено діяльності двох наукових установ на території України в 1918–1921 р.: державній Українській академії наук (1918) та громадському об'єднанню чи асоціації вчених – Українському науковому товариству (1907). Саме на базі цих двох наукових установ український радянський уряд і утворив у 1921 р. ВУАН.

Новий етап в дослідженні історії НАН України був приурочений до святкування її 80-річчя. Науковці підготували та видали ще два томи документів та матеріалів з історії Академії: «Історія Національної академії наук України. 1924–1928» [22] та «Історія Національної академії наук України. 1929–1933» [23]. Вони хронологічно та тематично продовжили розпочаті раніше дослідження. Суттєвим доповненням до цих трьох томів стало видання «Історії Національної академії наук України (1918–1933) : Науково-довідковий апарат» [24]. У виданні значно розширено бібліографію наукових праць співробітників НАН України в 1918–1933 рр., розроблено бібліографію праць її співробітників у 1929–1933 рр., проаналізовано архівні джерела, що відклалися у Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського [НБУВ] та мали відношення до історії Академії [24, с. 9–11, 12–57].

Нові підходи щодо висвітлення історії та діяльності Академії наук України проявились в науковій літературі під час підготовки 90-річчя її заснування. Автори ювілейної книги «Національна академія наук України» [24], зосередили свою увагу на придатності для сьогодення запропонованої В. Вернадським моделі існування Академії; проаналізували характерні риси становлення основних її інститутів, наукових шкіл та напрямів Академії, зосередили увагу на здобутках, проблемах та перспективах подальшого розвитку [25, с. 2]. Авторами видання було складено бібліографію найвидатніших видань про НАН України та її відомих вчених з 1918 р. по 2008 р. [25, с. 600].

В ювілейній книзі вперше запропоновано ще одну періодизацію історії становлення та діяльності НАН України [25, с. 9]. В ній було виділено такі періоди: 1) Формування української академічної наукової традиції (XIX – початок XX ст.); 2) Заснування Української академії наук (УАН). Доленосне значення академічної моделі В.І. Вернадського (1918–1920); 3) Становлення Академії: зростання в умовах підтримки та утисків (1920–1940); 4) Академія в роки Великої вітчизняної війни (1941–1945); 5) Відродження академічної системи в добу післявоєнної відбудови (1945–1960); 6) Час піднесення і вагомих звершень (1960–1990); 7) Участь у подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи; 8) Випробування академічної системи історією; 9) Національна академія наук на сучасному етапі [25].

Укладачі «Енциклопедії історії України» заініціювали дві інші періодизації історії НАН України. В основі першої лежить хронологія змін назв Академії. Дослідники виділили в історії НАН України 5 окремих періодів: перший (1918–1921) – Українська академія наук у Києві (УАН); другий (1921–1936) – Всеукраїнська академія наук (ВУАН); третій (1936–1991) – Академія наук Української РСР (АН УРСР); четвертий (1991–1993) – Академія наук України; п'ятий (із 1994 – XXI ст.) – НАН України [26, с. 244].

Друга періодизація передбачала поділ історії НАН України на 7 періодів: перший – створення Української академії наук і перші роки її діяльності (1918–1920 рр.); другий – становлення Академії наук у 1921–1928 рр.; третій – організаційна перебудова Академії та становлення фундаментальних наук (1929–1939); четвертий – Академія наук у роки Другої світової війни 1939–1945; п'ятий – повоєнна відбудова Академії наук (1945–1960); шостий – розвиток і досягнення Академії наук

(1960–1990); сьомий – Академія наук незалежної України (із 1991) [26, с. 244–259].

На шпальтах збірника наукових праць «Історіографічні дослідження в Україні» Інституту історії України НАНУ з'являються праці, присвячені актуальним питанням історіографії та визначним сторінкам вітчизняної науки. Зокрема, В. Смолій, О. Удод, О. Ясь аналізують історію становлення та діяльність Інституту історії України та науковий доробок його співробітників [27].

Вітчизняні вчені узагальнили наукові досягнення провідних українських істориків: М. Грушевського [28], Д. Багалія [29], В. Вернадського [30] та ін. У 2018 р. побачив світ енциклопедичний довідник, присвячений науковому доробку 570 українських істориків та їхнім взаємовідносинам впродовж 1918–2018 рр. [31].

На початку 2000-х рр. серед науковців розпочалася дискусія щодо майбутнього статусу академічної науки та НАН України. В ній було сформовано три позиції (течії). Прихильники першої виступали проти будь-яких змін в структурі, системі управління та захищали необхідність залишити НАН України під патронатом держави. Друга течія об'єднала науковців, які прагнули зосередити наукові центри при національних університетах за моделями розвитку науки в країнах Західної Європи чи Північної Америки. До третьої позиції відносять всіх тих, хто прагнув розпочати роботу по створенню у Україні вільних наукових асоціацій на зразок наукових товариств минулого [32].

Найбільш чисельною серед даних течій виявилися прихильники першої. Вони переконували своїх опонентів в тому, що спроба передати університетам функції централізованої академічної науки в сучасних умовах – це реальна загроза до суттєвих втрат науково-технічного потенціалу нашої країни [33, с. 189].

До сторіччя НАН України підготовлено й видано низку документів і матеріалів. Вся історія вітчизняної Академії наук була викладена в трьох книгах, перші дві складалася з двох частин. Автори наукового видання запропонували нові підходи щодо періодизації: перший (1918–1945 рр.) від дня заснування Академії до завершення Другої світової війни [34]; другий (1946–1991 рр.) – від розгортання роботи у повоєнний період до проголошення незалежності України [35, 36]; третій (1992–2018 рр.) – від перших днів незалежності до 2018 р. [37]. В другому періоді в було виділено два окремі етапи: 1) 1946–1970 рр.; 2) 1971–1991 рр. Переважна більшість оприлюднених документів і

матеріалів розглядала історію НАН України крізь призму науково-звітної документації її керівних органів та установ.

У ювілейному виданні «Національна академія наук України (1918–2018). До 100-річчя від дня заснування» проаналізовано всі періоди в діяльності головної вітчизняної наукової установи та подано біографічні нариси про всіх президентів Академії. Автори акцентували свою увагу на виконанні керівництвом та членами Академії двох основних завдань НАН України: розвиток фундаментальних досліджень та розв'язання актуальних практичних завдань [38, с. 5].

Значну увагу приділено аналізу здобутків науково-технічного потенціалу нашої держави у ХХ ст. Узагальнено досягнення вітчизняних фізико-математичних й технічних наук, хімічних та наук про життя, суспільних та гуманітарних наук за 100 років [38]. В ювілейному виданні висвітлено науково-інформаційну та видавничу діяльність НАН України, її співпрацю з галузевими Академіями наук, становище міжнародного наукового співробітництва тощо [38]. В додатках подано перелік всіх наукових установ Національної академії наук України, бібліографію найважливіших видань про НАН України та досягнення її видатних вчених [38].

Напередодні ювілею дослідники повернулися до обговорення питання дати заснування Академії. Адже, Президія НАН України та її керівні органи продовжували оминати чіткої відповіді на дане питання. Дослідниця О. Юркова у своїх роботах та виступах стверджувала, що у 1990-х рр. керівництво Академії наук фактично відмовилось від дати заснування 14 листопада 1918 р. та перенесли на 27 листопада 1918 р. Така зміна була зроблена на пошану президента НАН України, який народився 27 листопада 1918 р. [39]. Офіційна історіографія пов'язувала день заснування Академії з першим Спільним зібранням УАН 27 листопада 1918 р. [40].

В монографічному дослідженні «Президенти Академії наук України за 100 років існування. Науковоорганізаційний внесок в прогрес фундаментальної науки» висвітлено діяльність президентів В. Вернадського, О. Левицького, М. Василенка, В. Липського, Д. Заболотного, О. Богомольця, О. Палладіна та Б. Патона, а також їхній внесок в розвиток фундаментальної науки в Україні [41]. У вступі до монографії проаналізовано досягнення та втрати Академії від дати її заснування до 1970–1980-х рр. Критично оцінено стан розвитку вітчизняної науки в роки «перебу-

дови». Однак, аналізу розвитку НАН України в роки незалежності було присвячено лише одне речення: «Але економічна криза і криза в науці наклали свій відбиток на стан науки в державі, на престиж професії науковця, на суспільну активність наукової спільноти» [41, с. 28] Дану прогалину автори монографії намагалися вирішити в нарисі «Борис Патон (1962 – по сьогодні): вершини ефективності академічної науки України; подвиг заради збереження і прогресу Академії наук у період кризи в суспільстві та стагнації» [41, с. 178–210]. Але розповідь про наукову та організаційну роботу Б. Патона на чолі Академії була побудована таким чином, що всі досягнення вітчизняної науки з 1962 по 2018 рр. були віднесені до заслуг лише керівника Академії наук [41, с. 178–210].

Напередодні ювілею з'явилися ряд історіографічних робіт, присвячених підходам В. Вернадського та М. Грушевського щодо творення Української академії наук. Серед них, на нашу думку, помітно виділяється робота В. Круглякова [42].

Російсько-українська війна завдала значних втрат нашій державі. В умовах воєнних подій надзвичайно скромно НАН України змогла відзначити своє 105-річчя від заснування. Вчені НАН України зосередили свою увагу на розвиток фундаментальних та прикладних наук, було продовжено реалізацію потенціалу Академії у сфері безпеки та оборони, вчені-соціогуманітарії зосередили свою увагу на дослідженнях впливу війни на українське суспільство та вирішення проблем його консолідації, керівництво та члени НАН України продовжують працювати над підвищенням ефективності її діяльності [43].

Аналіз кризового становища Академії, в який вона потрапила за останні 10–15 років був здійснений академіком НАН України В. Локтевим в статті «Національній академії Наук – 105! Несвяткові думки» [44]. В ній здійснено спробу з'ясувати причини втрати підтримки НАН України та науковцями від вищого керівництва нашої держави та запропоновано ряд заходів щодо продовження належного стану розвитку наукових досліджень в Україні [44, с. 18].

Висновки. Отже, за роки незалежності представники вітчизняної історіографії зробили вагомий внесок в дослідження історії та діяльності НАН України. Тривалий час значна частина науковців продовжувала зосереджувати свою увагу на висвітленні окремих сторінок з історії Академії, які з тих чи інших причин були сфальсифіковані радянською історіографією. В 1991–2021 рр.

серед наукових робіт з даної тематики пріоритет належав джерелознавчим дослідженням та осмисленні фактографічних даних з історії Академії.

Ще й сьогодні відсутня єдина періодизація історії НАН України. Не всі її періоди знайшли своє висвітлення в сучасній вітчизняній літературі. Сучасна вітчизняна історіографія майже не досліджує причини кризового становища Акаде-

мії, яке загострилось в останні 10–15 років. Лише деякі дослідники в своїх роботах гостро піднімають питання катастрофічного зростання середнього віку членів Академії та її інші проблеми. Поза увагою науковців залишились також спроби аналізу об'єктивних та суб'єктивних причин байдужості вищого керівництва держави до проблем НАН України.

Список літератури:

1. Історія Академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. Київ: Наукова думка, 1993. 572 с.
2. Набок С. Історія УАН/ВУАН: здобутки і перспективи дослідження. *Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2008. Вип. 40. С. 375–385.
3. Полонська-Василенко Н. Українська Академія Наук (Нарис історії). Частина I (1918-1930). Мюнхен: Інститут для вивчення історії та культури СРСР. 1955. 148 с.
4. Полонська-Василенко Н. Д. – видатний український історик, філософ, археолог: біобібліографічний нарис / Публічна бібліотека ім. Лесі Українки: уклад. Л. П. Яременко. К., 2003. 50 с.
5. Соловей Д. Українська наука в колоніальних путях. Нью-Йорк, 1963. 276 с.
6. Соловей Д. Повільне здушення української науки: дещо з наслідків 37-річної окупації України й диктатури ЦК КПСС. Торонто, 1958. 29 с.
7. Палладін О. В. Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки. 1919–1944. К., 1944. 107 с.
8. Терлецький В.М. Академія наук Української РСР. 1919–1969. К., 1969. 294 с.
9. Історія Академії наук Української РСР: у 2 кн. / Редкол.: Б.Є. Патон (голов. ред.) та ін. К.: Гол. Ред. УРЕ, 1967. Кн. 1. 835 с.
10. Історія Академії наук Української РСР: у 2 кн. / Академія наук Української РСР; Редкол.: Б.Є. Патон (голов. ред.) та ін. Київ: Гол. Ред. УРЕ, 1967. Кн. 2. 726 с.
11. Комаренко Н.В. Установи історичної науки в Українській РСР (1917–1937 рр.) / Н.В. Комаренко: АН УРСР, Ін-т історії. Київ: Наук. думка, 1973. 167 с.
12. Академія наук Української РСР: Персональний склад: Дійсні члени (академіки АН УРСР). Члени-кореспонденти. 1919-1979 / Упоряд. Ю.О. Храмов; Відп. Ред. К.М. Ситник. К.: Наукова думка, 1979. 230 с.
13. Добров Г., Онопрієнко В., Храмов, Ю., Магвєєва Л., Кістерська Л. Новий погляд на історію заснування Академії наук України. *Вісник АН УРСР*. 1989. № 4. С. 58–74.
14. Сарбей В., Москвич Л. О.І. Левицький – президент Української академії наук (Білі плями в історії Академії наук 1918-1922). *Український історичний журнал*, 1989. № 5. С. 97–102.
15. Воронько В., Кістерська Л, Усенко І. Другий президент: Історико-біографічний нарис про М.П. Василенка. *Вісник АН УРСР*. 1990. № 2. С. 55–72.
16. Врублевський В. 1920 рік – «біла пляма» в житті УАН. *Вісник АН України*. 1992. № 2. С. 60–71.
17. Касьянов Г. «Диктатура пролетаріату» і наукова інтелігенція: Україна, 1920-ті роки. *Вісник АН України*. 1992. № 6. С. 90–97.
18. Кучмаренко В., Шмельов В. Українська Академія наук. 1918–1927 рр. *Архіви України*. 1992. № 1. С. 38–50.
19. Мушинка М. Станіслав Дністрянський (1870-1935): біобібліографія. К., 1992, с. 5–50.
20. Історія Академії наук України. 1918–1923: Док. і матеріали / АН України. Ін-т укр. археографії, ЦНБ ім. В.І. Вернадського та ін.; Упоряд. В.Г. Шмельов та ін.; Редкол.: П.С. Сохань (відп. ред.) та ін. К.: Наук. думка, 1993. 375 с.
21. Рання історія Академії наук України (1918–1921) / Ю. Храмов, С. Руда, Ю. Павленко, В. Кучмаренко; АН України. Відділення історії науки Центру дослідження науково-технічного потенціалу й історії науки ім. Г.М. Доброва. К.: Манускрипт, 1993. 247 с.
22. Історія Національної академії наук України, 1924–1928: Док. і матеріали / АН України. НБУВ та ін.; Упоряд. В.А. Кучмаренко та ін.; Редкол.: О.С. Онищенко (відп. ред.) та ін. К.: НБУВ, 1998. 756 с.
23. Історія Національної Академії наук України. 1929–1933: Документи і матеріали / упоряд. Т.В. Вересовська [та ін.] : від. Ред. П.С. Сохань [та ін.]; НАН України, Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. К.: [б.в.], 1998. 542 с.
24. Історії Національної академії наук України (1918–1933) : Науково-довідковий апарат / Редкол.: О.С. Онищенко (відл. Ред.) та ін. К.: НБУВ, 2002. 448 с.

25. Національна академія наук України. 1918–2008: до 90-річчя від дня заснування / Голов. ред. Б.Є. Патон. К.: Вид-во КММ, 2008. 624 с.
26. Шпак А.П., Юркова Національна академія наук України // Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редколю: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України, Інститут історії України К.: В-во Наукова думка, 2010. Т. 7. : Мл – О. 2010. С. 244–262.
27. Історія інститутська, історія українська (Ювілейні роздуми з академічної проблематики) \ В. Смолій, О. Удод, О. Ясь. *Історіографічні дослідження в Україні*: 36. наук. пр. 2012. Вип. 22. с. 5–42.
28. Михайло Грушевський в оцінках своїх учнів (перша третина ХХ ст.) / В. Тельвак. *Історіографічні дослідження в Україні*: 36. наук. пр. 2013. Вип. 23. С. 160–197.
29. Постать Д.І. Багалія в українській історіографії / Г. Стариков. *Історіографічні дослідження в Україні*: 36. наук. пр., 2008. Вип. 19. С. 259–282.
30. Ситник К.М., Шмиговська В.В. Володимир Вернадський і Академія / НАН України. К.: Наук. думка, 2006. 312 с.
31. Історична наука у Національній академії наук України в особах: Енциклопедичний довідник. Київ: Інститут історії України НАН України, 2018. 742 с.
32. Українська академія наук: від ідеї до організація (до 95-річчя від дня заснування) Ю.А. Горбань. Електронне фахове видання. *Історія науки і біографістики*. 2013. №3. URL <https://inb.dnsgb.com.ua/2013-3/6.pdf> (дата звернення 27. 02. 2024).
33. Національна академія наук України. 1918–2008: до 90-річчя від дня заснування / голов. ред. Б. Є. Патон. К. : Вид-во КММ, 2008. 624 с.
34. Національна академія наук України – 100: головні тенденції розвитку і здобутки: документи і матеріали. Київ, 2018. Кн. 1: 948 с.
35. Національна академія наук України – 100: головні тенденції розвитку і здобутки: документи і матеріали. Київ, 2018. Кн. 2. Ч. 1.1088 с.
36. Національна академія наук України – 100: головні тенденції розвитку і здобутки: документи і матеріали. Київ, 2018. Кн. 2. Ч. 2. 1136 с.
37. Національна академія наук України – 100: головні тенденції розвитку і здобутки: документи і матеріали. Київ, 2018. К. 3. 584 с.
38. Національна академія наук України (1918–2018). До 100-річчя від дня заснування / редкол.: Б.Є. Патон (голов. ред.) та ін.; Нац. акад. наук України. Київ: Академперіодика, 2018. 336 с.
39. 100-річчя Української академії наук. Гетьман Скоропадський виконав свою обіцянку – історик. 11 листопада 2018 Історик Оксана Юркова. URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/29593580.html> (дата звернення 29.03.2024)
40. Шпак А.П., Юркова О.В. Національна академія наук України. *Енциклопедія історії України*: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2010. С. 244–262.
41. Президенти Академії наук України за 100 років її існування: Науковоорганізаційний внесок в прогрес фундаментальної науки / В.М. Гамалія, Ю.К. Дупленко, В.І. Онопрієнко, С.П. Руда, В.С. Савчук; за ред. В.І. Онопрієнка; НАН України; ДУ «Ін-т дослідж. наук.-техн. потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва». Київ, 2018. 214 с.
42. Кругляков В.Є. Вернадський В.І. – Грушевський М.С. в координатах творення Української академії наук (пострадянська вітчизняна історіографія). URL: https://inb.dnsgb.com.ua/2013-2/13_kruglakov.pdf
43. За підсумками року. Інтерв'ю з Президентом НАН України академіком А.Г. Загороднім. URL: <https://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/4706/4444> (дата звернення 26.03 2024)
44. В. Локтев «Національній академії Наук – 105! Несвяткові думки». *Вісник Національної академії наук України*. 2023. № 11. С. 18–31.

Prodaniuk F.M. THE CURRENT STATE OF RESEARCHING THE HISTORY AND ACTIVITIES OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE IN DOMESTIC HISTORIOGRAPHY

The article analyzes the views of representatives of several currents regarding the coverage of issues of the establishment and activities of the National Academy of Sciences of Ukraine (NAS of Ukraine, Academy). The first stream is the historiography of the era of the Ukrainian Revolution (1917–1921). It is dominated by diaries, minutes of meetings and other organizational documents. The second trend is Ukrainian foreign historiography. It was created by scientists of the Ukrainian diaspora, who sharply criticized the policy of the leadership of the Soviet Union regarding the development of academic science in Ukraine and the main provisions of Soviet historiography regarding the creation and activity of the Academy. The founder of this movement was N. Polonska-Vasilenko. This issue was actively covered in his works by D. Solovei, who analyzed the charac-

teristic features of the policy of Russification of scientific activity in the USSR, identified the main directions of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR in the late 1950s – the first half of the 1960s, as well as the percentage of publication of scientific works in Russian and Ukrainian on the territory of Soviet Ukraine.

The third trend is Soviet historiography. The first Soviet monographic studies of the history of the Academy appeared in the early 1930s.

Its important position was the thesis that the Ukrainian Academy of Sciences in Kyiv was created by the Bolsheviks in 1919, and all its successes and achievements were achieved thanks to the party leadership of Soviet Ukraine. The Soviet concept of the history of the Academy was formed in its final form in the second half of the 1960s in two editions: “History of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR in 2 books”. Representatives of Soviet historiography proved that the establishment and activity of the highest scientific institution of Ukraine are closely related to the class struggle and the solution of the national question on the territory of the Ukrainian Soviet Socialist Republic (USR).

In the 1990s, two historiographic concepts had a significant impact on the position of Ukrainian scientists: the Soviet and the Ukrainian diaspora. After the declaration of Ukraine’s independence, the positions of Soviet historiography continued to be subjected to critical analysis. In the same period, the number of supporters of Ukrainian diaspora historiography is increasing. Only from the mid-1990s, the formation of the main provisions of modern national historiography can be traced. Its representatives made a significant contribution to the study of the history and activities of the National Academy of Sciences of Ukraine. Scientists focused their attention on highlighting individual pages from the history of the Academy that were falsified by Soviet scientists. Among the scientific works on this issue, the priority belonged to source studies and the interpretation of factual data from the history of the Academy.

In modern domestic historiography, the causes of the crisis situation of the Academy, which has worsened in the last 10–15 years, are almost not investigated. Only some researchers in their works acutely raise the issue of the catastrophic increase in the average age of Academy members and other issues. The analysis of the objective and subjective reasons for the non-resolution of many problems of the National Academy of Sciences of Ukraine by the leadership of our state also remained outside the attention of scientists.

Key words: *National Academy of Sciences of Ukraine, NAS of Ukraine, Ukrainian Academy of Sciences of Ukraine, Academy, historiography, modern national historiography.*